

Beszédzavarok az óvodás és kisiskolás korban

BÁCSI JÁNOS

bacsi@jgypk.szte.hu

SZTE Juhász Gyula Gyakorló Általános és alapfokú Művészeti Iskolája,
Napközi Otthonos Óvodája

Kulcsszavak: kommunikáció, nyelvi fejlődés, beszédzavarok, beszéddeficit, fejlesztési lehetőségek

Bevezetés

Az emberek kommunikációs készsége korrelál az életpálya-építéssel, az iskolai teljesítménnyel, a szociális kapcsolatok alakulásával (DSM IV 1995). Ha valakinek átlagon felüli a kommunikációs készsége, könnyebben boldogul az életben, mint az átlagos képességűek. De mi lesz azokkal, akik valamilyen nyelvi zavarral küzdenek, akiknek már óvodás korban deficitese a beszéde, vagy akiknél tanulási nehézségek jelentkeznek már az első osztályban? Megjósolható, hogy hátrányba kerülnek a fent említett három területen (iskolai teljesítmény, szociális kapcsolatok és életpálya-építés). Ezért kell a beszédzavarokat már óvodás kortól diagnosztizálni és megkezdeni a fejlesztést. Dolgozatomban ismertetem és jellemzem a nyelvi- és a beszédzavarokat, majd adok néhány ötletet arra, hogy azok hogyan korrigálhatók komplex fejlesztési keretben.

A nyelvi zavarok

A nyelvi deficitek minden esetben a beszédben is zavarokat okoznak, ezért negatívan hatnak a kommunikációra. Nyelvi-, illetve beszédzavarról akkor beszélhetünk, ha az adott területen az elvárt teljesítmény legalább egy évnyi lemaradást mutat a kortársaikhoz képest, és ez a lemaradás standardizált tesztekkel mérhető. Vagyis megkésett beszédfejlődésről három éves kortól beszélhetünk, mert a beszéd általában két éves korban indul meg, így az egy évnyi lemaradás először három évesen mutatható ki. A korai fejlesztés az utóbbi időben egyre nagyobb hangsúlyt kapott, mint azt a következő idézet is bizonyítja:

„A társadalomban megmutatózó problémák, a jelenlegi szervezeti keretek működési zavarai a mind korábbi prevenció fontosságát támasztják alá. Egyre nagyobb hangsúlyt kap az óvodás életkorban megvalósuló differenciált egyéni bánásmód és fejlesztés, valamint az iskolában az átlagtól eltérő, viselkedési és/vagy teljesítmény-problémákkal küszködő gyermekek speciális, korrekatív ellátása” (Martonné 2002: 7).

A korai fejlesztésnek abban van jelentősége, hogy a nyelvi deficitek kompenzálása legeredményesebben tizenkét éves korig végezhető, mert az agy morfológiai strukturálódása a genetikai kód alapján tizenkét éves kor körül fejeződik be. Ezért a nyelvi deficitek terápiája eddig az életkorig végezhető optimálisan. A DSM-4 szerint a kommunikáció deficitjei a következők:

1. **Expresszív beszédfejlődési zavar**, amely azt jelenti, hogy a kifejező beszédben van probléma vagy vannak problémák.
2. **Kevert, receptív-expresszív beszédfejlődési zavar**, ahol mind a kifejező beszédben, mind a megértésben van deficit vagy vannak deficitek. Azért nincs csak receptív beszédfejlődési zavar, mert a megértés minden esetben megelőzi a kifejezést vagyis, ha deficités a megértés, akkor biztos, hogy maga a beszédprodukciónak is deficités lesz.
3. **Fonológiai zavar**, amely talán a deficitek közül a leggyakoribb óvodás korban, ezért ennek a definícióját idézem:
„315.39 Fonológiai zavar (korábban artikulációs fejlődési zavar) A) A kornak és dialektusnak megfelelő beszédhangok fejlődésileg elvárható használatának hibája (pl. a hangok képzésének, használatának olyan helyettesítési-de nemcsak arra korlátozott-évesztései, mint k helyett t, vagy a végső hangzók elhagyása). B) A hangképzés nehézségei jelentősen kihatnak az iskolai vagy foglalkozásbeli teljesítményre vagy a szociális kommunikációra” (DSM-IV 1995: 46–47).
4. **Limitált szókincs**, ami azt jelenti, hogy a gyermek jóval kevesebb szót ismer, mint amennyi az adott életkorában elvárható. Ez a deficit az iskolai teljesítményt erőteljesen befolyásolja, hiszen az ismert szókészlethez építjük hozzá az újabb és újabb szavakat.
5. **Olvadási zavar** (diszlexia) csak az iskolában állapítható meg. Csak első osztály év végén lehet pontosan diagnosztizálni, hiszen akkorra jelentkezhet az egy évnyi lemaradás a hangos és/vagy értő olvasás területén. Az olvasási készség zavara kihat a hangos olvasási készségre és a néma értő olvasásra egyaránt.
6. **Írásbeli kifejezés zavara**, diszgráfia, ez is csak az iskolában diagnosztizálható egyértelműen, hiszen a gyermek csak itt találkozik az írott nyelv elsajátításának követelményeivel, ami azt jelenti, hogy a nem terminális szimbólumoknak jelentést kell tulajdonítaniuk.
7. **Számolási készség zavara** (diszkalkulia), csak iskolában jelentkezik, hiszen itt találkozik matematikai műveletekkel, számolással, óvodai életében a számlálásnak van jelentősége, ami azt jelenti, hogy meg tudja számlálni, hogy egy adott tárgyból hány darab van (DSM-IV 1995).

Mind a diszlexia, mind a diszgráfia, mind a diszkalkulia csak az iskolában jelentkezik, és ezt nem az iskolától kapják meg a gyermekek, mint valami fertőző betegséget, hanem azért alakulhat ki, mert itt állítják őket először az írott nyelv elsajátításának, illetve a matematikai műveletek elvégzésének követelményei elé. Mivel különböző okok miatt még nem érettek ezeknek a feladatoknak az elvégzésére, ezért jelenhetnek meg a már említett tünetek. Óvodában megjósolható, hogy nagy valószínűséggel hajlama van a gyermeknek valamilyen diszproblémára, ilyenkor a prevenciót el lehet kezdeni, de maga a deficit nem diagnosztizálható, hiszen olvasásból, írásból és matematikából csak első osztály év végére van követelményszint.

8. Újabb kutatások azt mutatják, hogy bizonyos nyelvi- és matematikai teljesítmény szoros összefüggést mutat a rövidtávú memória kapacitásával (Baddeley 2001). Tudjuk, hogy a rövid távú memóriánk fonológiai hurkának a kapacitása 7 egység, +2 vagy -2 (Miller 1956). Ha egy gyermek memóriakapacitása nem éri el az öt egységet, akkor nem tud megtanulni olvasni, és nem tud megtanulni a tízes számkörben összeadni és kivonni. Nézzük miért nem! Ha egy első osztályos gyermektől azt kérjük, hogy adjon hozzá a kettőhöz hármat, akkor a következőket figyelhetjük meg: bal kezén

mutatni fogja két ujjával a kettőt (egy memória egység), majd jobb kezén kinyitja három ujját (második memória egység). Soha nem számlálja meg egy kezén a két számnak megfelelő ujjacskákat, pedig tudná, éppen ez az egyik bizonyíték arra, hogy külön memóriaegységeket köt le a kettő és a három számfogalma. Ezek után egymáshoz illeszti a két kezét (harmadik memória egység), mi az, hogy egyenlő (negyedik memória egység), majd összeszámlálja a két kezén a nyitott ujjakat, és boldogan mondja, hogy öt (ötödik memória egység). Ha ezek után megkérdezzük a gyermektől, hogy mi öt, nem fog tudni válaszolni, mert nincs több szabad kapacitás a rövid távú memóriájában. Hasonló folyamatok játszódnak le az olvasástanulás folyamatában. Már óvodában, majd iskolában mérni kellene a gyermekek rövid távú memóriájának a kapacitását, és ha az nem éri el az öt egységet, akkor azt memória-játékok segítségével fejleszteni kellene.

A nyelvi zavarok lehetséges okai

Az öröklött tényezők szerepet játszhatnak a beszédzavarokban. Ha egy gyermek szüleinek valamelyike beszédzavarban szenvedett vagy most is beszédzavart mutat, akkor egy ilyen gyermek esetén a beszédzavar valószínűsége tízszer gyakoribb, mint egészséges szülők esetén. Nagyon sok esetben a nagyszülő beszédzavarával hozható kapcsolatba az adott nyelvi deficit.

A terhesség alatti veszélyek közül kiemelés érdemel az a károsító tényező, ha az anya alkoholist, ha dohányzik, vagy ha drogot fogyaszt. Ezek ugyanis károsíthatják a magzat agyi fejlődését, ami a későbbiekben nyelvi deficitekhez, beszédzavarokhoz vezethet. Egyes gyógyszerek és a terhesség alatt átélt bizonyos betegségek szintén lehetnek károsító tényezők.

A szülés lefolyásában előfordulhatnak veszélyeztető tényezők. Ha a magzat nyakára csavarodik a köldökzsinór, vagy a baba megszorul a szülőcsatornában, vagy nem sír fel születés után azonnal, akkor a gyermek egy ideig hipoxiában szenved, vagyis oxigénhiánya lesz, és ez az oxigénhiány károsíthatja a beszédközpontot. A szülés lefolyása közben vagy közvetlenül a szülés után fellépő oxigénhiány szinte mindig nyelvi deficithez vezet. Ha konkrétan nem is jelenik meg nyelvi deficit, ezeknél a gyerekeknél valamilyen fokban jelentkezni fog a megkésett beszédfejlődés.

Szenzoros funkciók és az észlelés problémái:

- a) **Vizuális percepciós zavarok** szinte minden esetben nyelvi deficithez fognak vezetni. Egyrészt már óvodás korban azzal, hogyha nem ismerik fel a tárgyak sorrendjét (melyik van alul, felül, jobbról, balról stb.), akkor nem alakul ki a relációs szókinccsük, vagy nem helyesen használják a relációs szókinccset. Ez később az olvasás elsajátításának a menetében is problémákhoz fog vezetni, hiszen van olyan diszlexia típus, ami az által alakul ki, hogy nem tudja a gyermek az adott betűket sorrendezni. Másrészt azzal, ha gyengén látás miatt magát a tárgyat nem ismeri fel, akkor nem tudja annak nevét sem megtanulni, mert az adott szóalakot nem tudja a megfelelő valóságdarabhoz kötni. Ilyen esetben mindig szakorvoshoz kell fordulni, hiszen a látás javítása lehetővé fogja tenni a tárgyfelismerést.
- b) **Auditórikus percepciós zavarok** deficitet okoznak a megértésben, később pedig az olvasásban, majd az írásban, helyesírásban. Ha például egy gyermek nem tudja megkülönböztetni a rövid és hosszú beszédhangokat, akkor nem fogja megérteni két szó jelentése között a különbséget. Így lesz például az *öt-ből öt*, vagy a *hidrából hídra*, stb. Később az auditórikus deficit mind az olvasásban, mind a helyesírásban tükröződni fog.

Laterális dominancia, kezesség zavarai nyelvi deficitekhez vezethetnek. Ennek az lehet egy lehetséges oka, hogy a motoros mező még nem működik optimálisan, ezért előfordulhat, hogy a gyermek mindkét kezét azonos módon használja a különböző cselekvés- és mozgássorok végrehajtására. Ha pedig a motoros mező nem működik optimálisan, akkor az jelezhet deficitet a különböző nyelvi tevékenységekben is, hiszen ez a motoros mező felelős többek között a beszédtevékenységért.

Motoros és egyensúlyi rendszer zavarai hasonlóan a dominanciához nem kialakult motoros tevékenységre utalhatnak, és mint láttuk a kialakult motoros tevékenység elengedhetetlen az optimális beszédtevékenységhez.

A nyelvi fejlesztések lehetőségei óvodában és kisiskolás korban

A nyelvi fejlesztés, a beszédfejlesztés, a kommunikációs készség fejlesztése soha nem azt jelenti, hogy a nyelvet és/vagy a beszédet és/vagy a kommunikációt fejlesztjük, hanem azokat a területeket, amelyek szoros kapcsolatban állnak a nyelvi és/vagy beszéd és/vagy kommunikációs tevékenységgel. Ilyenek a **hallás, a látás, a nagy- és a finommozgás, a ritmus, a taktilitás, az emlékezet, a gondolkodás és a képzelet**. Ha ezeket a területeket fejlesztjük, akkor fog fejlődni a gyermek nyelvi képessége, beszédképessége és kommunikációja.

1. A **hallás** (auditorikus percepció) alapja a beszédészlelésnek, ez lesz az egyik alapja a beszéd megtanulásának, majd a beszédprodukciónak. Az olvasás alapja a beszédhangok megkülönböztetése, vagyis hogy különbséget tudjunk tenni a magyar nyelv hangjai között, hogy kialakuljon a gyermekben iskolába lépésre a fonológiai tudatosság. Annak a gyermeknek, akinek halláskárosodása van, biztosan problémát fog jelenteni az olvasás tanulása, hiszen nem vagy nehezen tudja megkülönböztetni a zöngés és zöngétlen párokat, a nagyon hasonló vagy ugyanolyan képzéshelyű és/vagy képzésmódú mássalhangzókat, valamint mind a magán-, mind a mássalhangzók időtartamát. A beszédhanghalló-készség szintjének megállapítására kiválóan alkalmas a Diagnosztikus Fejlődésvizsgáló Rendszer Beszédhanghallás teszt sorozata (DIFER Programcsomag 2011). A beszédhanghallás fejlesztésére nagyon jók azok a versek és mondókák, amelyekben a rímek szinte „tökéletesek”, vagyis csak egy hangban, vagy a hangok időtartamában, vagy csak egy képzésmozzanatban (képzés helye vagy képzés módja) térnek el.
2. A **látás** (vizuális percepció) két területe a ventrális mező (ez felelős többek között a tárgyak felismeréséért) és a dorzális mező (ez felelős a térbeli látásért) teszük lehetővé, hogy felismerjük a tárgyakat, illetve, hogy felismerjük a tárgyak közötti összefüggéseket, vagyis hogy tudjunk térben tájékozódni (Kállai et al. 2008). Az alakfelismerés a tárgyak megismerése és megnevezése elengedhetetlen a szókincs fejlődéséhez. A térbeli tájékozódás, amelyet a relációs szókincs tükröz, nélkülözhetetlen az összefüggések megértésére és megtanulására, valamint a hangok sorrendjének megállapítása és az egyes hangok vizuális felismerése lesz az alapja az olvasásnak. Ennek a készségnek a fejlődése szintén nagyon jól mérhető a már említett Diagnosztikus Fejlődésvizsgáló Rendszer Relációs szókincs tesztváltozataival (DIFER Programcsomag 2011). A vizualizáció fejlesztése mind az óvoda, mind az általános iskola kiemelkedő feladatai közé tartozik. A kirakós játékok, a színzók, a képes gyermekszótárak stb. jól használhatók a vizualizáció fejlesztésében, valamint a relációs szókincs elemeinek gyakorlati példákra való alkalmaztatása – melyik a kisebb, nagyobb, melyik van felül, alul, melyik az első, utolsó stb. – szintén fejleszti a vizualizációt.

3. **A mozgás** azok közé a tevékenységek közé tartozik, amelynek fejlesztése, gyakorlása pozitívan befolyásolja a nyelv, a beszéd és a kommunikáció fejlődését. Azok a gyermekek, akiknek például a mozgás fejlődésében kimarad a „kúszás” fázisa, sokkal gyakrabban mutatnak nyelvi deficitet, mint azok a kortársaik, akiknek ez a fázis megvolt (Martonné 2002). Ezért az oviban minden nap kell olyan játék, amelyben a gyermekek nagymozgásukat gyakorolhatják, fejleszthetik. Ilyen játék a fogócska, minden labdajáték, a körjátékok, stb. A finommozgás fejlesztése pedig azért elengedhetetlen, mert a bal agyféltekénkben található az a mozgásközpont, amely nem csak az ujjak és a többi finommozgást vezérli és koordinálja, hanem a beszélőszerveket is működteti. Vagyis ha különböző tevékenységek során gyermekek finommozgását fejlesztjük, ezzel beszédüket is fejlesztjük. Ilyen tevékenységek a gyurmázás, agyagozás, gyöngyfűzés, az ügyességi játékok stb.
4. **A ritmusnak** nem csak a művészetekben, elsősorban a zenében van szerepe, hanem nyelvünkben bizonyos mondattípusokat a dallam különböztet meg. Például egy ereszkedő dallamú mondat kijelentés, de ugyanez a mondat emelkedő- eső dallammal kiejtve már kérdés. Az olvasás megtanulásának egyik nélkülözhetetlen alapja, hogy a gyermek már óvodás korban megtanuljon szótagolni, és ez a ritmikus mondókákon keresztül valósul meg. Az óvoda feladata, hogy hat éves korára megtanítsa a gyerekeket szótagolva mondókát, verset mondani a ritmus segítségével. Hiszen az olvasástanulás menetében a gyerekek először szótagokra bontják a szavakat, majd ha ezt már biztonságosan tudják, akkor tovább bontják a szótagokat hangokra, majd a megtanult hangokat összerakva kialakul a betűző szóolvasás folyamata.
5. **A taktilitás**, vagyis a valóság (tárgyi világ) különböző érzékszervek segítségével történő megismerése segítséget nyújt abban, hogy fejlődjön a gyermek szókinccse, emlékezete és gondolkodása. Ugyanis, ha egy valóságdarabot különböző érzékszervünk segítségével ismerünk meg, akkor az különböző memóriatípusokban raktározódik el (verbális-, dekratív-, procedurális-, vizuális- és epizodikus memória), és a különböző memóriatípusok interferálnak egymással, minél több helyen van elraktározva egy világfragmentum, annál könnyebb lesz emlékezni rá és annál könnyebb lesz annak segítségével különböző gondolkodási műveleteket végezni (Baddeley 2001). A taktilitás fejlesztése szintén az óvodai- és az általános iskolai nevelés egyik kiemelt feladata.
6. **Az emlékezet** fejlesztése szintén a nyelvi kompetenciát és a beszédképességet fejleszti. Már láttuk, hogy a mind az elemi számolás, mind az olvasás tanulás menetében egyik elengedhetetlen feltétel, hogy a gyermekek rövid távú emlékezetének a kapacitása elérje az öt egységet. A további fejlesztésre azért lesz szükség, mert a matematikai problémák megoldásához és az értő olvasáshoz (a szövegértéshez) további memóriaegységekre lesz szükség. Hiszen, ha például egy gyermek rövid távú emlékezetének egységeit kitölti az olvasási készség, vagyis hogy el tudja olvasni, mi van odaírva, akkor nem marad a memóriájában hely arra, hogy feldolgozza, megértse azt, amit olvasott. Annál könnyebb lesz egy hallott mesét feldolgozni, vagy később egy olvasott történetet értelmezni, minél több információt tud a hosszú távú memóriájából előhívni és a történet egyes elemeihez kapcsolni. A szókinccsfejlesztés, a memóriafejlesztés egyik legjelentősebb eszköze. A szókinccsfejlesztés azért kiemelt terület mind az óvodában, mind az általános iskolában, mert egy gyermek átlag minden kilencven ébren töltött percében megtanul egy új szót. Ez azt jelenti, hogy egy tizenhat éves középiskolás diák körülbelül negyvennégyezer szót raktároz verbális memóriájában (Pinker 1999). Vagyis ez azt mutatja, hogy egy ember – annak ellenére,

hogyan a szavakat életünk végéig tanuljuk – teljes szókészletének körülbelül a kilencven százalékát kettő és tizenhat éves kora között tanulja meg. Az emlékezet fejlesztésére nagyon sok különböző típusú memóriajátékot találhatunk, a legtöbbet már számítógépen, mely egyáltalán nem idegen az óvodásoktól és a kisiskolásoktól, sőt a legkedvesebb eszközeik közé tartozik úgy, mint az okos telefon, amin szintén nagyon sok memóriajáték megtalálható. A szókincsfejlesztés soha el nem avuló eszköze a mesehallgatás, a spontán beszélgetések és a szerepjáték.

7. **A gondolkodás**, a problémamegoldás egy része verbálisan, belső beszéd segítségével történik. Ha egy problémát kell megoldanunk, akkor azt nagyon sok esetben úgy tesszük, mintha magunkban beszélünk, és latolgatjuk a lehetséges megoldásokat. Ez azért van, mert a valóság tárgyai, a valóságról szóló nyelv, a nyelvhez kapcsolódó szabályrendszer és a gondolkodás egymástól elválaszthatatlan egységet alkot (Csányi 2003). Ebből a felfogásból kitűnik, ha a tárgyi valóságból egyre több dolgot ismerek meg, akkor az hat a nyelvi készségemre, de ha a nyelvi készségem fejlődik, fejlődik a szabályismeretem is, ami hatást gyakorol a gondolkodásra. Ez a megállapítás azt is jelenti, hogy az óvodai és az általános iskola alsó tagozatán a megismerés, a gondolkodás alapja mindig a tárgyi valóságból indul ki, vagy azt nevezi meg, vagy az azok közt lehetséges relációkat tárja fel. Ezért a gondolkodás fejlesztése ebben az életszakaszban – óvodás- és kisiskolás kor – a tárgyi világ megismerését, és azok elemeivel végzett manipulációt jelenti.
8. **A képzelet** a gondolkodásnak, a problémamegoldásnak, a történetmesélésnek az a halmaza, amely nemcsak az aktuális világban létező utakat vizsgálja meg a problémamegoldás menetében. Ezeknek az utaknak a mentén születtek a tündérek, a boszorkányok, azok az egerek, akik legyőzik az elefántokat, hiszen a képzelet segítségével a problémamegoldás viszonylag mindig egyszerű, és ami még fontos, a képzeletben egy-egy probléma megoldásához nagyon sokféle úton lehet eljutni. Óvodás- és kisiskolás korban a képzeletet nem kell fejleszteni, mert kimeríthetetlen képzelettel rendelkezik ez a korosztály, hanem nem szabad korlátozni azt, soha nem szabad azt mondani, hogy amit a gyerek mondott, az butaság, hogy én nem erre gondoltam, mert egy kijelentésnek a jelentését éppen az adja, hogy legalább egy lehetséges világban igaznak tudjuk interpretálni (Szabolcsi 1977). Vagyis a gyermekekben a képzeletet nem fejleszteni kell, hanem nem szabad kiölni.

Összegzés

Ahogy a kognitív és biológiai fejlődésnek megvannak a kritikus szakaszai, úgy a beszédfejlődésben is megállapíthatók ilyen mérföldkövek (Cole – Cole 1998). Talán a beszédfejlődés nulladik szakaszának tekinthetjük azt, hogy milyen géneket örököl a magzat, hiszen, mint fent említettük, a beszédfejlődési zavarok egy részének hátterében örökletes tényezők játszanak szerepet. Azért is fontos még a szülői szerep, mert a magyar gyermekek iskolai teljesítménye, így beszédtevékenységének fejlettsége az édesanya iskolai végzettségével korrelál a legjobban.

A beszédfejlődés első szakaszának tekinthetjük a magzati időszakot, a magzat a 3. hónaptól kezdődően érzékeli környezetének beszédhangjait, a születés pillanatától képes elkülöníteni anyanyelvének beszédhangjait bármilyen más nyelv beszédhangjaitól, és édesanyja hangját bármely más anyanyelvi beszélő hangjától. Ezért van jelentősége a nyelvfajlás szem-pontjából annak, hogy beszélt az édesanya, illetve az édesapa a magzathoz (Greenfield 1998).

A nyelv előtti kommunikációnak (születéstől a beszéd megindulásáig, körülbelül a 2. életév) szintén megvannak a jellemzői, úgy, mint az artikulálatlan hangok, a gögicselés, majd a gagyogás. Ha ezek a tevékenységek kimaradnak vagy lerövidülnek, akkor ebből következtethetünk esetlegesen nyelvi deficitnek bekövetkezésére.

Két éves kortól körülbelül 6 éves korig fejlődik ki a nyelv négy alaprendszere: a hangok, a szavak és a viszonyító eszközök, a mondatalkotás készsége és a nyelv használata. A négy alaprendszer fejlődése fokozatos, szakaszait az 1. ábra (Bakk-Miklósi 2006 alapján) foglalja össze.

	2 éves	3 éves	4 éves	5 éves
Mondatok átlagos hosszúsága	1,5–2,5	2,5–5	3,5–6,5	∞, mellék-mondatok beágyazása
Idegenek általi érthetőség	25%	75%	100%	
Nyelvtani formák használata	használ néhány igét, főnevet, melléknevet, számnevet, határozószót és névelőket	Többes-szám	Múlt idő	Jövő idő

1. ábra

A négy alaprendszer fejlődése

Az 1. ábráról leolvasható, hogy a nyelvi fejlődés jellemzői közül a következő hármat emeltem ki: mondatok átlagos hosszúsága, idegenek általi érthetőség, nyelvtani formák használata. A mondatok átlagos hosszúsága alatt azt értjük, hogy az adott nyelvi egységben hány szót és toldalékot használ a gyermek. Vagyis a *Csoki!* kijelentés hossza egy egység, de a *Csokit!* kijelentése már kettő: csoki+t. Az 5. életév végére a gyermek már végtelen számú mondat megalkotására képes, és tud beágyazott mellékmondatos szerkezeteket megérteni és létrehozni. Fontos megemlíteni, hogy a mondatvariációk létrehozásának egyik feltétele a szókinccs mennyisége, amiről már volt szó. Lényeges még tisztában lenni azzal, hogy a világ valamennyi országában az iskolaérettség egyik kritériuma, hogy a gyermek megértse a felnőttek minden utasítását, és ki tudja fejezni verbális eszközök segítségével minden kívánságát.

Az idegenek általi érthetőség szerepe abban áll, hogy a gyermek otthon, a megszokott környezetben, a megszokott emberek társaságában remekül kompenzálja verbális deficitjét. Kerültem már olyan helyzetbe, hogy áthívtak az óvodába, hogy nézzek meg egy három éves gyermeket, mert nem beszél. A vizsgálat menetében kiderült, hogy tényleg nem indult meg a beszéde, de édesanyja állította, hogy otthon mindent el tud mondani. Mikor kérdeztem a szülőtől, hogy hogyan kér vizet a gyermek, az anya közölte: „*Hát odamegy a csaphoz, és mondja, ÁÁÁ!*” A szülőnek ez a legtermészetesebb megnyilatkozás volt az otthoni szituációban, de az óvodában, a még idegen környezetben, és ismeretlen személyek között ez nem működött, nem működhetett.

A harmadik nyelvfeladási szempont a nyelvtani formulák használata. Szintén leolvasható a táblázatból, hogy már kétévesen szinte valamennyi szófajt használ, de elejében ezeket izoláltan, csak később fűzi össze őket mondatokká. A beszédfejlődés indulásakor az igeidők közül a jelen időt használja még csak. Három éves kora körül kezdi alkalmazni a többes számot.

A nyelvtani szerkezetek létrehozásának képessége velünk születik, és ha megérünk rá, akkor használni kezdjük, ezeket nem tanuljuk, és nem is kell tanítani. Ugyanez a helyzet a múlt idővel és a jövő idővel, valamint a többi viszonyító eszközzel is. Bár ezekkel kapcsolatban fontos megjegyezni a következőket: 1. A 3 éves kor azt jelenti, hogy körülbelül akkor (lehet, hogy néhány hónappal előbb, de az is lehet, hogy néhány hónappal később), de az egy éves lemaradás már deficitre, megkésett beszédfejlődésre utal. 2. A toldalékok használatában is elsődleges a megértés, vagyis előbb megérti, csak azután használja az adott nyelvtani formulát. Viszont a megértés nem évekkal előzi meg az alkalmazást. Ha például egy három éves gyermeket karácsonyeste azzal vizsgáltunk, miután játszott az éppen megkapott élete játékaival, hogy fekdjön le nyugodtan, mert holnap úgy is egész nap játszhat a játékkal, vizsgálhatatlan lesz. Azért nem tudjuk megnyugtani, mert nem tudja alkalmazni és még megérteni sem a jövő időt. A táblázat szempontot adhat a megkésett beszédfejlődés megállapításához. Ha egy éves, vagy annál hosszabb idejű lemaradást észlel bármelyik területen az óvónő vagy a tanító néni, szakember segítségét kell kérni.

A gyermekeket nevelő szakembereknek foglalkozniuk kell a nyelvi deficitet jelző, vagy produkáló gyermekekkel, mert ha segítünk a beszédfejlődésében, mint láttuk, valójában a későbbi életminőségét javítjuk.

IRODALOM

- A DSM-IV diagnosztikai kritériumai. 1995: Budapest: Animula.
- Baddeley, Alan 2001: *Az emberi emlékezet*. Budapest: Osiris.
- Bakk-Miklósi Kinga 2006: *Pszicholingvisztikai alapozás*. Kolozsvár: Ábel.
- Cole, M. – Cole, S. R. 1998: *Fejlődéslélektan*. Budapest: Osiris.
- Csányi Vilmos 2000: *Az emberi természet*. Budapest: Vince.
- Martonné Tamás Mária (szerk.) 2002: *Fejlesztő pedagógia*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Greenfield, S.A. 1998: *Utazás az agy körül*. Budapest: Kulturtrade.
- Kállai J. – Bende I. – Karádi K. – Racsmány M. 2008: *Bevezetés a neuropszichológiába*. Budapest: Medicina.
- Miller 1956: *The magical number seven, plus or minus two: Some limits on our capacity for processing information*. Psychological review, 1956 - psycnet.apa.org
- Nagy J. – Józsa K. – Vidákovich T. – Fazekasné Fenyvesi M. 2011: *Az elemi alapkészségek fejlődése 4–8 éves életkorban*. Szeged: Mozaik.
- Pinker, Seven. 1999: *A nyelvi ösztön*. Budapest: Typotex.
- Szabolcsi Anna 1977: Megjegyzések a Montague-grammatikához. In: *Nyelvtudományi Közlemények* 79. 157–175.

Speech Disorders in the Nursery and the Early Stages of School Education

People's ability to communicate is affected by the career building, the school performance, the changes in social relationships. If your communication skills are above average you get on in life easier than people with an average capacity.

But what will happen to those people who have some deficit in speech already in the years of nursery education? They will suffer from disadvantages in all three areas. Because of that reason speech disorders should be already corrected from the nursery education.

In my work I will be looking at the speech disorders and the possibilities of correcting them in the complex development framework.